

Фундаментальна загроза національній безпеці

Іван Шаблінський,
політолог
(м. Севастополь)

В новітніх суспільно-історичних умовах, коли формується „унітарний антропокосмічний науково-техно-натурний комплекс з автономними закономірностями функціонування і самозмінення” [10, с. 20], ми повинні сприяти забезпеченню за практичною політикою права бути „більше мистецтвом гармонізації і стабілізації, ніж мистецтвом дисгармонізації і дестабілізації” [10, с. 3]. Під останнім треба розуміти „мистецтво” насильства – деструктивної дії, спрямованої на досягнення мети з втратами суспільних ресурсів.

Українське суспільство перебуває нині під тиском стереотипів поведінки, в яких присутні, а іноді й домінують елементи насильства, успадковані від історичного минулого, і які, на жаль, продовжують культивуватися в модернових формах на всьому пострадянському просторі. Російські, зокрема, дослідники насильства вважають: „Насильство, що панувало у постреволюційній Росії, творили і вожді, і звичайні люди, у яких визріло розуміння, що це прекрасний засіб перерозподілу власності і взагалі перебудови життя... Списки на відстріл письменників готувалися саме в Спілці письменників, а не на Луб’янці” [27, с. 57].

В умовах демократії XXI століття насильницька традиція продовжує тяжіти над нами. За даними ООН за останні десять років понад півмільйона жінок з країн колишнього СРСР було продано в сексуальне рабство в більше, ніж 50 країн світу. В РФ кожні 40 хвилин від насильства в сімейних стосунках гине одна жінка. В результаті домашнього насильства в Росії за рік гине понад 14 тисяч осіб [19, с. 1]. В Україні щодоби вбивають 11 осіб (3960 на рік), гвалтують 9 жінок (3140 на рік), від наркотиків гине 329 осіб (118440 на рік) [16].

Статистичний метод дослідження проблеми насильства дозволяє простежити масштаби втрат ресурсів суспільства від цього страшного

соціального явища, проти якого й досі не знайдено більш-менш дієвих засобів боротьби. Метод дослідження насильства як соціального процесу, що має певні фази розвитку, особливості та форми прояву, дозволяє побачити це явище в динаміці, виявити його формулу і напрацювати певний інструментарій для нейтралізації його руйнівній дії. Проте без визначення генетичного походження насильства як суто суспільного явища обидва методи будуть малоефективними.

Насильство, як соціальна деструкція, було і поки що залишається загрозою для кожної людини, для кожного суспільного осередку і держави; воно має глобальний характер. Деструктивні процеси здатні охоплювати (коли немає адекватної конструктивної реакції) все суспільство. Елементи деструктивного впливу – насильства є головними складовими будь-якої загрози чи виклику національній безпеці незалежно від того, зовнішній чи внутрішній характер вони мають. Загроза національній безпеці – це загроза суспільству як системі, державі – як системоутворюючому соціальному інституту і, безумовно, кожному членові суспільства окремо.

У багатьох випадках загроза національній безпеці міститься не стільки в деструктивних впливах, скільки в нездатності суспільно-державної системи, окремих членів суспільства нейтралізувати їх, забезпечивши невразливість від них і в подальшому перейти до вирішення протиріч ненасильницькими методами на базі конструктивної взаємодії.

Класичний погляд на насильство спирається на те, „що „примус”, фізичний або психічний, є основою практично всіх об’єднань у спільноти” [5, с. 146]. Хоча в межах цього погляду також побутує думка, що „далеко не всі політичні утворення можна вважати однаковою мірою „експансивними” у розумінні прагнення... вдаватися до насильства” [4, с. 87].

Історія свідчить, що всі суспільно-політичні катаклізми викликались неоптимальними виявами і реалізацією людської волі, проте поки що з перевагою конструктивного начала і творящої дії над деструктивним началом і руйнівною дією. „Насильство, як вид агресії, що відбувається тільки в суспільстві, є продуктом спотвореної, хворої свідомості людини, сумою негармонійно усвідомлених станів – хибно організованої психосоціальної енергії” [23, с. 89]. Відшукуючи причини насильства, дослідники й політики часто виводять його з „природи людини” і стверджують, що „в основі насильства лежить діюча в сучасності і тому реально фіксована причина” [3, с. 161 – 162], забуваючи уточнити якість цієї причини, котра визначається спотвореною підсвідомістю і свідомістю людини, тобто спотвореною архітектонікою людського розуму.

Треба зауважити, що в основі ненасильства як „вищої форми суспільно-політичних стосунків” [24, с. 125] також лежить „діюча” і „реально фіксована причина”. Якість цієї причини визначається

гармонійною архітектонікою людського розуму, вона є „виразом закономірностей побудови, притаманних конструктивній системі”, „принциповий взаємозв'язок” [2, с. 56], який характеризує „сильне” як „ключ до душевного здоров'я”, коли „позитивні сили його переважають над негативним полюсом” [14, с. 180], тобто елементи гармонії домінують над елементами дисгармонії, що забезпечує „розумне мислення” як „продуману, зрозумілу внутрішню єдність чуттєвих даних” [9, с. 188].

„Розум і воля у нас суть першопочаткові сили” [13, с. 93]. „Людський розум за природою своєю є архітектонічним, тобто він розглядає всі знання як такі, що належать до якоїсь можливої системи і тому допускає тільки такі принципи, які в крайньому випадку не заважають знанням, що існують, перебувати в одній системі разом з іншими знаннями” [12, с. 267].

Встановлення зв'язку негармонійної архітектоніки людського розуму з деструктивними процесами в суспільстві – з насильством, а його гармонійної архітектоніки з конструктивними суспільними процесами, які для зручності можна назвати „силою”, сприяє „вирішенню окремих завдань, пов'язаних між собою для людської думки аксіомою реальності світу” [6, с. 232].

Людський розум з його архітектонікою є „центральною комплексом”, що обумовлює „структури подій”, а також структури і оптимальність соціальних інститутів, в межах яких вони відбуваються. Людський розум творить „центральні події”, пов'язані з усіма іншими подіями „проміжними ланками, сумісними одна з одною в просторово-часовому відношенні” [18, с. 503]. Роль проміжних ланок виконують „пасіонарні поля”, структура і напруженість яких обумовлюються „біохімічною енергією” [8, с. 544] та архітектонікою людського розуму. В суспільних відносинах біохімічна енергія проявляється у вигляді „психосоціальної енергії” [20, с. 37], яку ми називаємо виявом людської волі, та корегується соціальними інститутами. Між окремою соціальною одиницею – носієм психосоціальної енергії і соціальним інститутом, в якому функціонує ієрархізована згідно, знову ж таки, з архітектонікою людського розуму сукупність носіїв психосоціальної енергії, встановлюється двосторонній зв'язок, виникає система – „ціле, що підтримує своє існування і виконує певні функції завдяки взаємодії між його частинами” [15, с. 22].

„Пасіонарні поля” формуються на базі біохімічної енергії, яка трансформується у „психосоціальну енергію” згідно з архітектонікою розуму людини і під впливом соціальних інститутів, що мають інтегральну архітектоніку і самі формуються на основі суми множини архітектонік (соціальної суми) носіїв психосоціальної енергії. „Пасіонарні поля” мають власну структуру, рівень напруженості, просторово-часову орієнтацію. Їх сума складає соціальну дію – синтез цілей, моделей організації ресурсів для досягнення цих цілей та необхідні ресурси. Архітектоніка

людського розуму, відбиваючись в структурі „пасіонарних полів” та соціальної дії, що виникає внаслідок їх суми, обумовлює оптимальність або неоптимальність соціальних інститутів – їх конструктивність і деструктивність, тобто дії, які ми кваліфікуємо, відповідно, як „силу” чи „наси́льство”.

Архітектоніка кожного людського розуму має індивідуальні особливості, які визначають індивідуальність людини. Відповідно, кожен варіант негармонійної архітектоніки людського розуму і його прояви у вигляді насильства також має власні неповторні форми. Маючи різноманітні форми прояву, насильство як таке розпізнається дуже просто, бо про нього красномовно свідчать втрати ресурсів у найширшому розумінні. Негармонійна архітектоніка людського розуму в будь-яких варіантах в тій чи іншій мірі піддає руйнації „генетичні імперативи” як абсолютно жорстко задані програми” [21, с. 37], є основою „дегенеративного розуміння речей” і „принципово ігнорує різницю між причинами”, роблячи „універсум причинно-наслідкових і цільових зв’язків пласким... Пласке уявлення про світ супроводжується агресивним прагненням нав’язати його іншим”, відкидає „принцип абсолютної різниці між добром і злом, істиною і брехнею” [1, с. 264] і складає підґрунтя дегенеративного мислення, яке в різному ступені, але впливає на кожну людину. Негармонійна архітектоніка людського розуму і породжене нею дегенеративне мислення створюють „фальшиве гучання, яке пронизує цей світ”, схиляють „індивідуальну волю” до „власної загибелі через помилки у виборі” [11, с. 378].

Критичний аналіз здатен виявити елементи, що спотворюють природну архітектоніку людського розуму і вироблені на цій хибній основі цілі суспільного розвитку, що не є корисними для суспільства, а також діючі неоптимальні моделі організації ресурсів, що втілюються в соціальних інститутах, і запобігти втратам ресурсів. Саме тому „критичний розум – єдина відома на сьогодні альтернатива насильству” [17, с. 318].

Ієрархія взаємозалежності складових (мета, ресурси та модель організації ресурсів), що в синтезі породжують суспільну дію (силу чи насильство), формується згідно з архітектонічною природою людського розуму і має, відповідно, гармонійну структуру, що функціонує відповідно до конструктивних (творящих) основ, або спотворену структуру, що функціонує згідно з деструктивними (дегенеративними) основами. Спотворена архітектоніка людського розуму породжує нечітко сформовані цілі і ресурсовтратні моделі організації ресурсів. Вона є підґрунтям масштабних дисфункцій системоутворюючих соціальних інститутів, породжує „невідповідність наукової, концептуальної картини світу”, призводить до „помилки практичного гатунку”, а також відновлюється в „епістемологічній шизофренії”, яка „лежить в основі

багатьох історичних поразок” [22, с.7] і тому це робить насильство фундаментальною загрозою для особистості, суспільства і держави – для національної безпеки.

Архітектонічна природа людського розуму є наріжним каменем інституціоналізації суспільства. Вона набувала свого розвитку разом з інституціоналізацією, сприяла їй і водночас ставала досконалішою завдяки інституціоналізації. Ми не можемо думати про людський розум „поза можливістю його зв'язку з іншими предметами”. Щоб пізнати його, ми маємо „конче пізнати його властивості внутрішні”, тобто його архітектоніку, згідно з якою відбувається „взаємне розташування предметів”, „утворюється стан речей” і „структура стану речей” [7, 26]. „Головна функція соціальних інститутів полягає в адекватному реагуванні на пасіонарні поля, що виникають внаслідок взаємодії окремих особистостей, а також стабілізації суспільних відносин з метою запобігання втрат і розпорошення ресурсів суспільства” [25, с. 48].

Архітектоніка людського розуму, спотворена обтяженою спадковістю або ж деструктивним соціокультурним впливом, чи то внаслідок впливу обох цих чинників у певній композиції, продукує цілі суспільного розвитку, суспільна корисність яких є сумнівною, із застосуванням для їх досягнення неоптимальних (ресурсовтратних) моделей організації суспільних ресурсів, які втілюються у насильницьких діях соціальних інститутів, в першу чергу – в діяльності держави як системоутворюючого соціального інституту, який має право легітимного насильства. „Насильство виступає як руйнівна за природою дія, що входить до негативної частини людської практики, ...яка може бути скерована на освоєння і перетворення природних і соціальних об'єктів, але із значними незворотними втратами ресурсів, іноді взагалі на межі і навіть за межею доцільності суспільно-політичної дії” [24, с. 124].

Насильство – суспільно-політична дія, породжена спотвореною архітектонікою людського розуму і реалізована через соціальні інститути, має ознаки, які характеризують її як фундаментальну загрозу національній безпеці: 1) нездатність до творячої цілеспрямованої дії (до досягнення суспільно корисної мети) в межах позитивної людської практики; 2) амбівалентність мотивів діяльності; 3) постійну високу потенційну здатність до конфлікту, до безкомпромісних рішень і, відповідно, їх жорсткої реалізації (до втрати суспільних ресурсів); 4) функціонування моделі організації ресурсів насильства на межі чи в стані дисбалансу; 5) несприйняття моделлю організації ресурсів насильства і його ресурсами динамічних трансформацій і перетворень в межах позитивної людської практики [26, с. 194].

В інформаційну добу перетворення людства на єдину глобальну силу супроводжує постійний руйнівний тиск насильства. Воно виникає на ґрунті суспільних негараздів, посиленних генетичними вадами

архітекtonіки людського розуму і в умовах, коли в суспільстві провідну роль відіграє продукт інтелектуальної діяльності, може виникати і набирати глобальних масштабів внаслідок хибного технічного рішення. Розвиток зв'язку, центрів управління, вироблення і поширення інформації висувають питання про ймовірність виникнення інформаційного тоталітаризму і тероризму через акт „включення – виключення”. Виникнення можливості жорсткого управління і зростання ступеня його жорсткості до рівня тотального контролю над поведінкою і свідомістю окремої людини і цілих соціумів актуалізує питання про створення противаг жорсткому управлінню. Однією з таких противаг може бути „силова” картина світу. Вона має формуватися згідно з гармонійною архітекtonікою людського розуму при головних завданнях: 1) максимально повне висвітлення втрат ресурсів внаслідок насильницьких дій соціальних інститутів; 2) визначення хибних цілей розвитку суспільства; 3) визначення неоптимальних моделей організації його ресурсів; 4) висвітлення негармонійних елементів архітекtonіки людського розуму як першопричини насильства.

В якості висновку можна зазначити, що **насильство є наслідком спотвореної архітекtonіки людського розуму, що втілюється в деструктивних діях соціальних інститутів, має різні форми і здатне охоплювати окремі особистості, суспільство і державу, становлячи фундаментальну загрозу національній безпеці.**

Література:

1. Антипенко Л. Г. Параллельным курсом: „черные технологии” терроризма и „черные технологии” в формировании исторического сознания. / Терроризм – угроза человечеству в XXI веке. – М.: Институт востоковедения РАН, Издательство „Крафт+”, 2003. – С. 255 - 265.
2. Архитекtonика. Словарь иностранных слов. – 18-е изд., стер. – М.: Рус. яз., 1989. – 624 с.
3. Бабієва А. Політичне насилля: теоретичний аспект. / „Політичний менеджмент”. Український науковий журнал. 2005, №5 (14). – С. 161 - 168.
4. Вебер, Макс. Політичні спільноти і господарство. / Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. / Пер. з нім. О. Погорілий. – К.: Основи, 1998. – С. 87 - 103.
5. Вебер, Макс. Про деякі категорії соціології розуміння. / Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. / Пер. з нім. О. Погорілий. – К.: Основи, 1998. – С. 104 - 156.
6. Вернадский В. И. Кристаллография. Избранные труды. – М.: Наука, 1988. – 344 с.
7. Вітгенштейн, Людвіг. Tractatus Logico-Philosophicus. Tractatus

Logico-Philosophicus; Філософські дослідження. – К.: Основи, 1995. – С. 5 - 86.

8. **Гумилёв Л. Н.** Этногенез и биосфера Земли. – М.: ООО „Издательство АСТ”, 2005. – 548 с.

9. Диалектика процесса познания. / Под ред. М. Н. Алексева, А. М. Коршунова. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1985. – 367 с.

10. **Ильин В. В.** Политическая антропология. / Под ред. В. В. Ильина. – М.: Изд-во МГУ, 1995. – 254 с.

11. Иррационалистическая философия XIX века. Шопенгауэр Артур. / Хрестоматия по философии: Учебное пособие для высших учебных заведений. Ростов н/Д.: Феникс, 2002. – С. 363 - 383.

12. **Кант, Иммануїл.** Критика чистого розуму. – Симферополь: „Реноме”, 2003. – 464 с.

13. **Кант, Иммануїл.** О применении телеологических принципов в философии. / Соч. в 6-ти т., Т. 5 / Под общ. ред. В. Ф. Асмуса. – М.: Мысль, 1966. – 564 с.

14. **Клонингер С.** Теории личности: познание человека. 3-е изд. – СПб.: Питер, 2003. – 720с.

15. **О’Коннор Джозеф, Мак-Дермотт Ян.** Искусство системного мышления. Творческий подход к решению проблем и его основные стратегии. Пер. с англ. – К.: „София”, 2001. – 304 с.

16. Політична реклама блоку НДП, 1-й Національний канал – 9.02.2006.

17. **Поппер К.** Разум или революция? / Эволюционная эпистемология и логика социальных наук: Карл Поппер и его критики. / Сост. Д. Г. Лахути и др.; пер. с англ. Д. Г. Лахути; вступ. ст. и общ. ред. В. Н. Садовского. – М.: Эдиториал УРСС, 2000. – 464 с.

18. **Рассел, Бертран.** Человеческое познание: Его сфера и границы: Пер. с англ. – К.: Ника-Центр, 2001. – 560 с.

19. Совет Европы поддерживает Россию. Крымская правда. Общественно-политическая независимая русская газета Украины. – 23.06.2004. – №115 (23490).

20. **Сорокин П. А.** Общая социология. / Человек. Цивилизация. Общество. / Общ. ред., сост. и предисл. А. Ю. Согомонов: Пер. с англ. – М.: Политиздат, 1992. – С. 25 – 220.

21. **Уилсон, Роберт А.** Психология эволюции. Перевод с англ. – К.: „Janus books”, 1998, СПб.: „Экслибрис”, 2002. – 304 с.

22. **Фурсов А. И.** Серия изданий: Мир. Хаос. Порядок. Введение в серию. / Дехийо Л. Хрупкий баланс: четыре столетия борьбы за господство в Европе. – М.: Товарищество научных изданий КМК, 2005. – С. 6 - 26.

23. **Шаблінський І. І.** „Агресія” і „насильство” – поняття не тотожні. / „Політичний менеджмент”. Український науковий журнал. 2004, №5 (8). – С. 82 - 91.

24. **Шаблінський І. І.** Розуміння сили. / „Політичний менеджмент”. Український науковий журнал. 2003. – №1 (1). – С. 120 - 127.

25. **Шаблінський І. І.** Розуміння сили в контексті національної безпеки. / К.: Стратегічна панорама. – Щоквартальний науково-практичний журнал Ради національної безпеки і оборони України. – №3, 2005. – С. 46 - 50.

26. **Шаблінський І. І.** Розуміння сили. Нова філософія сили. – Севастополь: СВМІ ім. П. С. Нахімова, 2004. – 215 с.

27. **Шестаков В.** Террор – мировая война. – М.: ОЛМА-ПРЕСС Образование, 2003. – 320 с.